

Z. Br.

Dwugłos polemiczny o terminologii gramatycznej O. Kopczyńskiego

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 12/4, 855-856

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W umieszczonym w nrze 2 artykule *Problematyka statystyczna w pracach Tadeusza Czackiego* I. Karwacka wskazuje, że nikt jeszcze nie pisał o T. Czackim jako o statystyku. Tymczasem w największym swym dziele, *O litewskich i polskich prawach* (lata 1800—1801), Czacki zgromadził wiele materiałów statystycznych, jest też autorem opublikowanej w 31 lat po jego śmierci pracy *Statystyka Polski* (w wychodzącym w Lesznie czasopiśmie „Przyjaciół Ludu”, 1844 r.). Autorka pisze, że Czacki „jako jeden z pierwszych naszych statystyków posługuje się danymi statystycznymi zgodnie z zasadami tej nauki. Obserwacje przeprowadza, jeśli to możliwe, wszechstronnie. Rozumie rolę statystycznych danych jako narzędzia kierownictwa”.

W nrze 3 i 4 Z. Rogoziński w artykule *Warszawski ośrodek uniwersytecki w XIX w.* przedstawił działalność na polu statystyki profesorów: Wawrzyńca Surowieckiego (1769—1827), Dominika Krysińskiego (1786—1853), Fryderyka Skarbka (1792—1866), Zdzisława Korzybskiego (zm. 1896) i Witolda Załęskiego (1836—1908). Nazwą „warszawski ośrodek uniwersytecki” autor określa Szkołę Prawa utworzoną w 1803 r., rozbudowaną w 1811 r. przez powołanie Szkoły Administracyjnej, następnie Uniwersytet Warszawski zorganizowany po upadku Księstwa Warszawskiego i Szkołę Główną Warszawską (1862—1869). Autor wspomina też, że pod koniec XIX w. pojawiają się pierwsze polskie poważniejsze opracowania matematyczne z dziedziny mającej bezpośrednie lub pośrednie znaczenie dla nowoczesnej statystyki: matematyk Adam Danielewicz (1864—1935) sporządził tablicę wymieralności; matematyk, fizyk i filozof Władysław Gosiewski (1844—1911) wydał pierwszy polski podręcznik z zakresu rachunku prawdopodobieństwa. Autor artykułu w „Wiadomościach Statystycznych” podkreśla, że „z pracami statystycznymi idą zazwyczaj w parze wszechstronne zainteresowania [...]. Podobnie jak pierwsi arytmetycy polityczni, J. Graunt i W. Petty, współorganizatorzy Królewskiego Towarzystwa Naukowego (Royal Society), polscy statystycy są aktywnymi członkami Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”.

Artykuł I. Karwackiej *U progu polskiej teorii i praktyki rachunku prawdopodobieństwa* (nr 5) składa się z dwóch rozdziałów. W pierwszym autorka pisze o rozprawie Jana Śniadeckiego *O rachunku losów*, czytanej „na Sessji literackiej Uniwersytetu Wileńskiego” 15.XI.1817, drukiem wydanej w t. 3 *Pism rozmaitych* Jana Śniadeckiego (Wilno 1818). W rozdziale drugim autorka zajmuje się teoretycznymi rozważaniami Józefa Słonimskiego związanymi ze sporządzeniem tablic wymieralności oraz z jego tablicą, którą ogłosił współcześnie mu żyjący Ludwik Wolski w pracy *Materiały do statystyki Królestwa Polskiego — Ludność*, wydanej w 1850 r. w „Bibliotece Warszawskiej”.

W nrze 6 ta sama autorka dała artykuł *Pionierska inicjatywa Adama Bolesława Danielewicza w polskiej demografii*. A. B. Danielewicz, matematyk, ekonomista i statystyk-ubezpieczeniowiec, wspomniany był już w jednym z poprzednich artykułów; tutaj o jego pracach w dziedzinie statystyki ludności opowiedziano szeroko, opierając się na sześciu pracach matematycznych i matematyczno-statystycznych tego autora, ogłoszonych w latach 1884—1904.

Z. Br.

DWUGŁOS POLEMICZNY O TERMINOLOGII GRAMATYCZNEJ O. KOPCZYŃSKIEGO

Zasiłgi ks. Onufrego Kopczyńskiego, twórcy polskiej terminologii gramatycznej, i losy utworzonych przez niego terminów przedstawił przed kilku laty A. Koronczewski w artykule *Walka o polską terminologię gramatyczną w XVIII wieku*, ogłoszonym w „Języku Polskim” (nr 7/1955) i w książce *Polska terminologia gramatyczna*, wydanej we Wrocławiu w 1961 r. Autorowi nie były jednak znane dwa

teksty polemiczne na temat wprowadzonej przez Kopczyńskiego a zaakceptowanej przez ówczesne powagi naukowe terminologii: znajdujący się w zbiorach Uniwersytetu Wileńskiego rękopiśmienny *List pewnego obywatela do Prześwietnej Komisji Edukacyjnej* [...], starający się ośmieszyć nową terminologię, i przechowywany w Archiwum Akt Dawnych w Warszawie rękopis *Uwagi nad niektórymi wyrazami znajdującymi się w liście pewnego obywatela do Komisji Edukacyjnej*, będący odpowiedzią na *List*. Oba te teksty wydrukował W. R. Rzepka w nrze 2/1967 „Języka Polskiego”.

Z. Br.

CZY W WILNIE W WIEKACH XVII—XVIII BYŁA KATEDRA LITUANISTYKI?

Tom 3 rocznika Białostockiego Towarzystwa Naukowego „Acta Baltica-Slavica” (1966 r.) stanowi księgę pamiątkową ku czci prof. Jana Otrębskiego, indoeuropeisty i slawisty, którego znaczna część działalności naukowej przypada na prace lituanistyczne. Tom nosi tytuł: *Baltica in honorem Iohannis Otrębski*; otwierają go: nota biograficzna oraz opracowana przez H. Otrębską bibliografia prac profesora za lata 1910—1966.

Jedną z prac zamieszczonych w tomie poświęconą jest odpowiedź na pytanie: czy na Uniwersytecie Wileńskim w wiekach XVII—XVIII była katedra języka litewskiego, łotewskiego i estońskiego? (*Y a-t-il eu à l'Université de Vilnius une chaire de lituanien aux XVIIe—XVIIIe siècles?*). Odpowiedź autora, wileńskiego badacza Jurgisa Lebedysa, brzmi: mamy zbyt mało dokumentów, aby potwierdzić istnienie takiej katedry. O studiach lituanistycznych na wszechnicy wileńskiej pierwszy podał informację J. Kraszewski w monografii *Wilno od początków jego do roku 1750* (t. 4, Wilno 1842). Za nim informację tę powtórzyli inni. J. Lebedys zbadał odpowiednie dokumenty, ale mowa w nich jest tylko o tym, że studium wymienionych języków było w wileńskim seminarium duchownym; Kraszewski opacznie pojął użyty w tych dokumentach wyraz „akademia”.

Z. Br.

ARCHEOLOGIA NA ZIEMIACH ZACHODNICH W POWOJENNYM DWUDZIESTOLECIU

W nrze 4/1966 „Przeglądu Zachodniego” Witold Hensel przedstawił historię badań archeologicznych na Ziemiach Zachodnich w latach 1945—1965. Na wstępie autor wspomina, że najstarsza informacja o polskich zainteresowaniach zabytkami archeologicznymi pochodzi z 1234 r., a na Śląsku z polecenia księcia brzeskiego Ludwika I przeprowadzono w 1390 r. pierwsze na naszych ziemiach wykopaliska; wykonano je na grodzisku w Ryczynie¹ w celu sprawdzenia krążących wówczas legend o przeniesieniu się do tej miejscowości biskupa wrocławskiego w okresie zamieszek, jakie miały miejsce w tej dzielnicy w latach 1034—1038. Prof. Hensel pisze, że badania te „niezależnie od swego amatorskiego charakteru dają [...] odbłask krystalizowania się na dworze księcia brzeskiego z rodziny Piastów tych postępowych tendencji, które dopiero w XVIII wieku znalazły swój bardziej naukowy wyraz w postaci prowadzenia systematycznych badań wykopaliskowych w zakresie archeologii średniowiecznej” s. 244.

Ten sam artykuł ukazał się też w języku angielskim w nrze 2/1966 „Polish Western Affairs”.

¹ Por.: J. Kramarek, *Pierwsze wykopaliska archeologiczne na Śląsku*. „Z otchłani wieków”, nr 1/1953.